

a tvárná spornost. Co nejvíce života shrnutého na plochu co nejmenší.

Tato syntesa ovšem byla možna jen tak, že nebylo ztraceno nic ze starých výbojů subjektivně lyrických — byly jen přeneseny stylovým uměním do sféry vyšší tvárnou úsporností a sytostí. „Bez chvěje se a hrušně čekají. / Jde jaro, jde jaro. / Zas novým třpytem rozkvétá ti vlas / a nových kovů napil se tvůj smích.“ Tak zpívá nyní Toman v *Březnu*. Nalezni si v *Básních* dvojí trojí obdobu k tomuto místu, srovnej je a pochopiš, co míním.

„Hospodu teplou večer jim dej, Pane,“ modlí se nyní básník za tuláky o „tvářích dětsky vzpurných“ — byl z nich kdysi a charakterisoval se sám výborně v retrospektivě —, „a plnou mísu / a slovo dobrých lidí“. A jinde: „Bože můj, / obnoviteli, obroditeli, / na srdce v sněhu pamatuj.“ A listopadově odrané stromy inspirují básníka k této apostrofě: „Však za vichřic hlas touhy jedině z vás vane: / Vzplát na tvé hranici, ó Pane!“

Cítíš toho ducha zbožnosti a cítíš, jak je ryze český? Že vnitřní očistou a jadrnou ušlechtilostí dostoupil až něčeho, co spřížňuje jej s projevy zbožnosti dávné české minulosti: husitské nebo bratrské?

Výchova k demokracii

Cítí se již leckde, třebaš se to posud nevyslovuje otevřeně, že jsme šťastnou konstelací světovou a obětavostí několika desetitisíců našinců dosáhli něčeho, čeho jsme posud z valné části nedorostli; že máme republiku sociálně demokratickou, aniž máme posud — duši republikánskou a demokratickou. Neboť demokracie není jen forma státní a správní, demokracie jest také a především *duše*, mentalita, metoda a ráz myšlení, cítění, jednání, celého života. Zdravý vývoj jde všude z vnitra ve vnějšek, jest spontánní; tvoří, není postrkován a pošupován zvenčí. Normální stav jest ten, že demokratická duše vytváří si přirozeně demokratické orgány a funkce; demokratická duše, aby byla opravdovou silou, opravdovým činitelem vývojovým, musí býti v nejvyšším stupni *tvůrčí*, musí býti zejména mnohem tvůrčivější, než byla duše feudální, monarchická, aristokratická, oligarchická. Kde není pravé demokratické duše, všecko státní zřízení demokratické je mělké, vratké, ohrožené a předurčené k zániku dřívějšímu nebo pozdějšímu.

Náš demokratism nesmí zůstatí importovanou formulkou, naučeným a papouškováným heslem; a zůstane-li, veta po něm i po nás.

Naši vůdčí politikové cítí, že jest nutna nejobsáhlejší, nejvšestrannější výchova k demokracii; to jest smysl slova našeho velkého presidenta, že jest třeba se nám *převychovati* — to jest zahladiti výsledky staré zvrhlé výchovy rakouskomonarchistické a vytvořiti novou metodu nové výchovy: výchovy

demokratické. A tato výchova má býti nová celým svým rázem: musí býti *tvorivá*, kdežto stará rakouská výchova byla pouhou rutinou, pouhým šalebným schematem, a tedy vlastně: lživýchovou, výchovou zvrhlou, — což jest mnohem horší než nedostatek každé výchovy.

O této pravé vlastní výchově demokratické nebylo nikde více přemýšleno, nikde také nebyla naléhavěji její potřeba cítěna než v Americe. Celá řada velkých autorův amerických, Thoreau jako Emerson, Walt Whitman jako James, dotýká se přímo i nepřímě problémů výchovy k demokracii. Amerika ve svých nejvyšších představitelích věděla hned od počátku, že demokracie jest něco, co musí býti *ospravedlněno* — Walt Whitman užívá toho slova —, a ospravedlněna může býti, jen když bude *tvorivější*, než byly staré aristokracie evropské a starý evropský feudalism. Amerika věděla od počátku, že tajemstvím demokracie jest *tvorba osobností lidských*, silnějších, ušlechtilejších, dokonalějších a početnějších, než byly osobnosti, které vytvořil starý svět; a že bude-li jen *tato* žeň demokracie — ne žeň zboží, peněz a práce — bohatší a jadrnější, bude tím zaručena její budoucnost.

Walt Whitman vyslovil přímo, že „konec konců v jádře demokracie jest *živel náboženský*“, rozuměj nábožensky tvorivý; bez náboženské tvorivosti nebylo mu budoucnosti demokracie. A náboženská tvorivost žádala si dokonalé, neposkrvrněné osobnosti, která dovedla zahleděti se sobě samé hluboko o samotě do duše i do očí, — není mu náboženství tam, kde se necítí a nežije veliký zákon totožnosti. A aby to bylo možné, jest nutna předcházející práce *poesie*, neboť poesie stará se, jak praví, o materiál a pokyny pro osobitost mužů a žen: poesie týčí před tebou veliké původní osobnosti, charakteru a typy a vzbuzuje tak a vychovává tak v tobě všechny původní síly osobitosti... *Uči tě původnosti* — není v této větě vnitřního sporu, nýbrž základní, byt' zdánlivě paradoxní zákon kulturní; učí tě nalézati v sobě zdroje původnosti a vyvíjeti je methodicky, po zákonné čistotě vzoru, předlohy, typu v útvary osobité síly a krásy...

Tak vysoké cíle kladli velicí američtí básníci a myslitelé de-

mokracii; a věděli, že není možno z nich slevovati; že není-li demokracie slovem pro nejvyšší naděje lidstva, pro nejvyšší jeho tvorivost, zvrhá se okamžitě v cosi ubohého a nízkého: v ochlokracii, v demagogii, ve vládu drzého jazyka a pustého železného čela nestoudnosti.

To jsou úvahy, nad nimiž jest se zamyslití především nám, kdož stojíme na prahu mladé české republiky.

Býti opravdu demokratem, znamená býti *tvorivý*, tvorivý básnicky, filosoficky, nábožensky. Opravdová demokracie hledá a nalezá svou hodnotu a svůj význam v tom, že jest methodou tvorby, a methodou *úspěšnější*, než byly staré útvary obecnosti a pospolitosti lidské. Nevychováme-li v sobě tuto novou tvorivou duši — tvorivější, než byla duše starého Rakouska —, budeme před tvář budoucnosti kulturní smet, třeba bychom byli první střeoevropskou republikou co do časového vzniku nebo co do síly hospodářské, vývozní, daňové, blahobytné atd. Budeme zemí prostřednosti, a ne *zemí středu*, to jest ideální mravní osy, na níž by se soustředila a kolem níž by se otáčela Evropa.

Jde tedy o to, abychom zrodili ze sebe a vychovali ze sebe největší počet celých a dokonalých osobností, které by nesly v sobě zákon a nepřejímaly ho z vnějšku. Ideální rekord, o nějž jest usilovati, bylo by *vychovati třináct milionů takových duševních králů a královen* — nic víc, nic míň! Ale dříve než budeme míti chovance a vychovance, třeba míti vychovatele, a těmi nemohou býti než naši básníci, myslitelé, umělci, filosofové, bohokumci a bohotvůrci. Jen oni mohou vztýčiti pratytypy nového lidství, lidství právě demokratického, to jest schopnějšího vzestupu a vzrůstu duševního, tvárně plnějšího a plodnějšího, obsažnějšího i výraznějšího, než bylo lidství staré. *O tyto nové pratytypy* půjde nově demokracii nejprve: každá výchova jest umění, a jako umění konkretnost sama; nemůže býti výchovy, kde není vzorů zcela určitých a ztělesněných, které si podmaňují tvou obraznost a vůli, které vybuřují tvou plastickou tvorivost, tvé plasma vývojové.

Bolí to říci, ale není zbylí: s lítostí pozoruji, že naše umění, pokud chtělo býti aktuální v těchto dnech, pokud tedy chtělo

býti demokratické, selhalo většinou. Časová poesie, kterou vynesly na povrch poslední převratné události, jest velkou většinou slabá a mdlá, i pokud není vyráběna literárními diletanty nebo pensisty; a podivno, i ten jeden dva opravdoví básníci, kteří se jí dotkli, jsou v těchto svých plodech *pod* svým průměrem. —

Konečně: není se třeba tomu diviti; tvorba naše byla posud spíše *reakcí* než duchovou akcí; z donucení záporná, útočila mnohem lépe, než vytvářela a budovala. Ale bude musit býti nyní jinak. Nesmí nám již stačit pouhé dílo podkopné, ač chceme-li býti hodni svého velkého úkolu; ale umělecká stavebnost nemůže se projevit jinak než tvorbou nových pratypů lidských, které by byly, jak říká Walt Whitman, „materiálem a pokyny pro osobitost žen a mužů této země a uváděly je v platnost tisícovým účinným způsobem“.

Takové umění, taková poesie musí býti zvláštním předmětem péče a starosti mladé republiky v jejím vlastním zájmu; neboť ony jsou právě budovatelky nových generací, jimiž stojí a padá. Umění a poesie, jsou-li jimi opravdu, nejsou nikde luxus a dekorace, ale nejméně mohou býti jimi v republikách. Umění a poesie jsou podstatnými, opravdu *tektonickými* složkami života veřejného a pospolitého, stejně nutné jako chléb a mnohdy nutnější než on. Demokracie, která nevydává ze sebe co nejvíce osobností co nejsilnějších a nejspanilejších, jest mrtvá maska a prázdné slovo: rozmáchlé herecké gesto do prázdna. Každá jiskra ji sežehne, každý vítr ji zvrátí a rozvane.

Jest jediný protiklad neukázněných, zhoubných, živelných davů: lidská osobnost a osobitost vykvetlá v zákonnou svou hlať síly, krásy, kázně. Kde není v zemi dostatečné úrody osobností lidských, tam všude vznikají davy ne jako činitelé kulturní, vedení určitým úkolem a plánem, nýbrž jako zjevy přírodní, jako *metly* přírodní: smrště, laviny, cyklony, výbuchy, traskavé povětrí; jako *zjevy katastrofální*.

Mladá česká republika bude musiti vědomě a účelně pracovati na úkolu stvořiti co nejvíce osobností co nejvíce vyhráňených, které by nesly samy v sobě svůj zákon; a úkol ten jest

možno řešiti jen tak, že se bude ze všech sil napomáhati zrodu i tvorbě nového umění, nové poesie, nové náboženskosti tvůrčí; že bude se patřiti na ně jako na *veřejný úřad a veřejnou záležitost nejvyšší důležitosti*; že přestane se na ně hleděti jako na soukromé hříčky, s nedůstojnou krátkozrakou lehkomyšlností a povrchností, která by se strašně vymstila co nejdříve.